

ŠOLTÉSOVEJ ROMÁN PROTI PRÚDU OČAMI JEJ BRATA LUDOVÍTA MARÓTHYHO

MGR. EVA PÁSTOROVÁ

On 6th January 2025, it is 170 years since the birth of one of the most important figures in Slovak literary realism, Elena Maróthy Šoltéssová, who began her writing career by publishing short stories and novels in several journals of that time, especially *Slovenské pohľady*. She went on to write major works such as the book *Moje deti* and the novel *Proti prúdu*, whose publication created a wave of controversy in the literary community, including criticism from Svetozár Hurban Vajanský and Martin Kukučín. The article quotes from a letter in the Literary Archive of the Slovak National Library written by Šoltéssová's half-brother, Ľudovít Maróthy, who was himself a writer and a Lutheran priest and who had a largely positive opinion of the novel.

Keywords: personalities, Elena Maróthy Šoltéssová, Ľudovít Maróthy, Slovak literary realism, correspondence, anniversaries, Literary Archive of the Slovak National Library

eva.pastorova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

Elena Maróthy Šoltésová (1855 – 1939) patrí medzi najvýznamnejšie predstaviteľky realizmu v slovenskej literatúre. Jej tvorba začala poviedkami z vidieckeho prostredia, ale známa je hlavne vďaka autobiografickému dielu *Moje deti* (*Slovenský biografický slovník* 1992).

V roku 1894 vyšiel autorke dvojdielny román *Proti prúdu*, v ktorom podáva obraz života v Hornom Uhorsku a nastoľuje tému vlastenectva a odnárodňovania. Šoltésová v ňom prostredníctvom hlavných postáv – zemana Šavelského a Olgy Laskárovej, pochádzajúcej z národne uvedomelej slovenskej rodiny, – ukazuje možnosti riešenia dobových problémov. Mladý zeman František Šavelský zabudol na svoj slovenský pôvod vďaka školskej výchove, ale aj rodine, keďže u hornouhorských zemanov sa postupne vytrácalo národné povedomie. Stal sa nepriateľom všetkého slovenského, odrodil sa. Láska k vzdelanej a uvedomelej Slovenke Olge Laskárovej a manželstvo s ňou spôsobili napokon jeho prerod. Rozišiel sa s protislovenskou spoločnosťou a „vrátil sa k národu“. Národovci ho prijali medzi seba, prejavili mu dôveru a neskôr sa stal ich vodcom. Hoci vtedajšia literárna kritika (napríklad Vajanský a Kukučín) mala voči dielu výhrady, čitatelia ho prijali pozitívne (Mazák, Gašparík, Petrus a Pišút 1984).

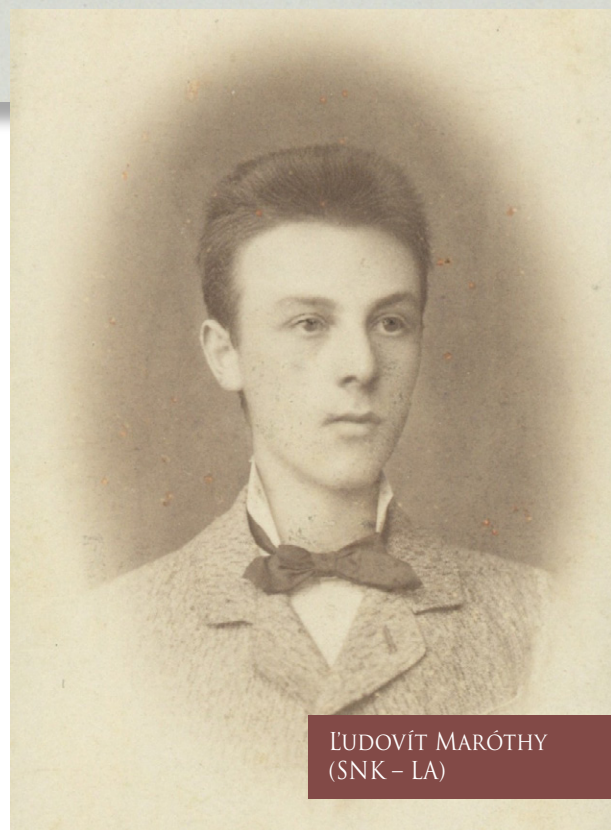
Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK) uchováva vo fonde Eleny Maróthy Šoltésovej okrem iných vzácných dokumentov aj korešpondenciu autorky s bratom Ľudovítom Maróthym (sign. 140 B 27).

Ľudovít Maróthy (1863 – 1899) v slovenskej literatúre nie je až taký známy. Narodil sa v Luboreči v Novohrade. Študoval na gymnáziách v Martine, Banskej Bystrici a v Bratislave, teológiu v Bratislave, Lipsku a vo Viedni. Veľkú časť svojho života strávil na Dolnej zemi – v Báčskom Petrovci a Laliči, kde pôsobil ako evanjelický kňaz. Popri práci kaplána či farára sa venoval aj literárnej činnosti. Písal predovšetkým humoristické obrázky a črty zo života, ktoré vychádzali v besednici *Národných novín* (*Biografický lexikón Slovenska* 2017).

V jednom z listov, ktoré Ľudovít Maróthy poslal svojej sestre Elene Maróthy Šoltésovej, sa vyjadruje k jej nedávno vydanému románu *Proti prúdu*. Ide o list datovaný 8. apríla 1896 v Petrovci (Báčsky Petrovec), napísaný krátko po tom, ako mu bolo uvedené dielo doručené poštou. V úvode zaň ďakuje slovami: „Na samom prvom mieste a predovšetkým, prijmi tedy, drahá sestra, z tej duše moju srdečnú vďaku, asíce nielen zato že si ma Tvojim peknoduchým trudom sestrinsky obdarovala, ale i hlavne preto, že si ho vôbec napísala a tak i požehnanú pamiatku nášho otca

ELENA MARÓTHY ŠOLTÉSOVÁ V MLADŠOM VEKU
(SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA – LITERÁRNY ARCHÍV,
ĎALEJ SNK – LA)

ĽUDOVÍT MARÓTHY
(SNK – LA)

okolnosť, že je hľbavým ničencom, no už u pekno duchej
Olgy, človek siadal by si ostrejšie a vyponklejšie činy a vôbec
keby sa tá nestlomosť vŕti kľosá je kn dosahovaním ten-
denci románnu a cieľa nášho potrebná pernejšie vyráša-
la. Často jaro by sme ľúbovat mohli dobrotkárstvo Toto.
Toto je hľá moja ináč hľadavce neumerodajná kri-
lická poučámka, a zvedavý som či ju doplníš?

Otkože teraz nažívate? Dúfam že zdravíte všetci i s
pána Ocom a Lujkou. Pozdravte jich sdečne i
odoma a pána Otcovi na Dura i v mojom mene
zavinsajte ^{aby} pri zdraviteľ a spokojnosti dňernej ešte
dlho do vŕti božej šťastie žil. Otk pán B. da zdravia
o pár mesiacov sa hľadám uvidíme, lebo cez toto le-
to na 5-6 dní by som rád i do Offartina poišiel.
Ole to je ešte ďaleko a neisté. Pám redaktorovi čaj-
dovi príležitostne oddaj Hlénka moja tento sta-
robitý nápis:

Confirma Domine! Praeda levis cor ei.
Utrodí Páse Koryst ľachká srdce jeho.

! Kohn firma domy nepredá Lévy skorej:!

Komentár, ktorý p. Čajda lepšie napíše ja, by
bol asi tento: bládnac cez minulé pŕedniny po
Liscy, obľadali sme na samom vrchole základy
- udajne - starobylého kláštora. Pri kopaní našli
sme polu náhrobného kameňa, ktorý musel byť do
mŕtvu zamurovaný, a kloým bol poavdepodobne
za živa, pre nejaký ľutský pŕečin, mních pŕichlopený.
Kameň bol čo pamätnosť pŕective na dedinský dom
bliskej dediny a L... dopravený, kde jar páma poav-
du voaví, kn obecný p. noľár ^{he} teraz s istosťou pŕietou
na pŕitlačania Kapnsky nepotrebná.

Ole už dokončím riadky svoje. Zdravý som Bohu
bnd' chvál a úplne, a pŕelit mám znevinnitý a po-
mery staré. Ivan nepride na v. noc domov? Pŕelci
ne ho pozdravujem. Kn blížiacim sa vŕialom pŕij-
mite moje sdečné dobropranie. Všetkých vás
pozdravujem

ZÁVEREČNÁ ČASŤ Z LISTU ĽUDOVÍTA MARÓTHYHO ELENE MARÓTHY ŠOLTÉSOVEJ,
8. 4. 1896 (SNK - LA)

Lajoš

obnovila i na chudobnom poli literatúry slovenskej si nové žriedlo otvorila. Dajže Bože aby žriedlo toto čisté i naďalej zvlažovalo smädnú i protivníkom šliapanú zem pola tohto, aby čím viac duší čerpalo si z neho rodolásku a cieľapovedomie!

Neobzerajúc sa ani na pravo, ani na ľavo, nebojac sa nezdaru, ovšem myslím len na hmotný, lebo mravný, kriesivý musel sa javiti u samej Teba práve v tom obodrujúcom cite, ktorý Ťa i pri spisovaní i pri zvršení diela prenikal a viedol, podala si nám hrst' živého bytia slovenského, verne odzrkadľujúceho i chyby i boje i náruživosti i snahy naše. A práve pre toto každý pozorný čitateľ slovenský tak ľahko môže stíhať postup deju, lebo veď vzduch, ktorý ho oveje, je mu vzduchom známym v ňomž sa i on pohybuje, túžby v diele znázorňované, totožné sú s túžbami každej čistej slovenskej duše, s tou polo neprebudenosťou, polo nádejou a hrdosťou duseňný udre o príbuznú strunu, takže celistvý dojem i učí i oduševňuje i pôžitok poskytuje a dvíha. Opravdivosť, nelíčenosť a priezračnosť sú silné strany širokorozmernej práce. A práve tá nehľadanosť, neškrobenosť a bezprostrednosť, poistujú jej navzdor lokálno-časovému elementu trvácnu hodnotu. Etický obsah tendencie nedere sa za každými pár vetami na vonok, no poistuje jednotlivým čiastkam jednotu a len celok diela v účinku hovorí hlasno: napred, s vierou a nádejou pracujte za národ bez oddychu! A toto je pravý spôsob prevedenia prísno smerového románu ... kde kvôli tendencii nevyzliekajú sa dialogy a faktá z prirodzenosti a násilne nenatáhuje sa všetko na vopred hľadané ustálené téma. Veľkú zásluhu vidím v diele i v tom, že – čo je ináč veľmi moderná choroba belletrie – nehľadá pískajúcich efektov naskrze, ba i tam, kdeby sa snáď i kriklavejšie použiť daly, vernosť znázorňovania a tuhé základy opravdivosti nedajú sa pohnúť solídneému ústroju práce.“ (Maróthy 1896, s. 1 – 2).

V liste ďalej Ľudovít Maróthy píše: „No nechcem ďalej ísť bo zdalo by sa Ti snáď, že kritiku chcem písať – k čomu som nie povolaný – ale ešte raz úprimne ďakujem v tom odôvodnenom zmysle i za napísania i za milý dar.“ (Maróthy 1896, s. 2).

Dodáva, že sa postaral o rozšírenie románu medzi Slovákmi v Petrovci a dopočul sa, že „dielo sa vo

všeobecnosti páčilo a porozumeli a s pôžitkom ho čítali i jednoduchí ľudia“ (Maróthy 1896, s. 2).

Posmeľuje svoju sestru slovami: „No jako kolvek dopadne to s výsledkom hmotným, s úspechom mravným a verejnou kritikou a mienkou, môžeš byť, a iste si aj spokojná. Poznajúc povahu Tvoju, viem že nešlo Ti o hold a temjan pre osobu vlastnú-, Ty pracovala si za ideál a zásadu, čo ináč každá veta románu dokazuje.“ (Maróthy 1896, s. 2 – 3).

I keď v liste Ľudovíta Maróthyho prevažujú pozitíva a dielo oceňuje, nevyhol sa niekoľkým kritickým slovám: „Ale keď už tak pustil som sa do reflexi-i, dovoľ mi i jednu kritickú chcejúcu byť poznámku urobiť. V umení, menovite čo sa belletrii a maliarstva týče v najnovšej dobe veľmi pretriasa sa pro a contra otázka realismu čo protipostava romanticizmu, ktorý literatúry v dobe blízko minulej povážne oslaboval a na úkor pravdy do citlivárskeho formalizmu obliekal. Reakcii prirodzene nastalej ďakuje menovite ruská literatúra tú všeobecnú pozornosť ktorú zdravým realismom a takmer anatomicko-seccivujúcou charakteristikou svojou budí.“ (Maróthy 1896, s. 3). Ďalej píše, že u Rusov prešiel tento smer i do výtvarného umenia. Sám videl vo Viedni výstavu obrazov Vasilija Vasiljeviča Vereščagina, ktorý zobrazuje vojnu „v úplnej hrôze a krvavosti“. Kládne si otázku, či „slobodno život v celku tak podávať i v dielach literárnych“ (Maróthy 1896, s. 3). V románe *Proti prúdu* „vidí jasne snahu zidealizovania dejstvujúcich osôb“ (Maróthy 1896, s. 3). Ospravedľňuje ju však slovami: „... tá málo odôvodnená mäkkosť, holubičnosť a dobrotkárstvo slovenské takto podávané – vyjmúc samého hrdinu – jakosi chladí nás. Cit tento mierni u starého Laskára pravda výška staroby, u profesora po istý stupeň pomery a okolnosť, že je hlúbavým učencom, no už u peknoduchej Olgy, človek žiadal by si ostrejšie a vypuklejšie činy a vôbec keby sa tá nezlomnosť vôle ktorá je ku dosahovaniu tendencii románu a cieľa nášho potrebná pevnejšie vyrážala.“ (Maróthy 1896, s. 3 – 4).

Na záver sa pýta svojej sestry, či s touto kritickou poznámkou súhlasí. Odpoveď však nepoznáme, pretože listy Eleny Maróthy Šoltésovej bratovi Ľudovítovi sa nezachovali.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Biografický lexikón Slovenska 6: M – N. 2017. Martin: Slovenská národná knižnica.

MARÓTHY, Ľudovít. [1896]. [List Ľudovíta Maróthyho Elene Maróthy Šoltésovej]. List. V: Slovenská národná knižnica – Literárny archív. Signatúra: 140 B 27.

MAZÁK, Pavol; Mikuláš GAŠPARÍK; Pavol PETRUS a Milan PIŠÚT. 1984. *Dejiny slovenskej literatúry 2: Novšia slovenská literatúra (1780 – 1918)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Slovenský biografický slovník 5: R – Š. 1992. Martin: Matica slovenská.